

SZABÓ ANTÓNIA

A CSALÁD HATÁSA A GYERMEK SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSÉRE

Általában minden ember vágya, hogy boldog családi élete legyen. Minél idősebb az ember, annál inkább rá kell döbbennie, hogy az életben az egyik legnehezebb, ugyanakkor legszebb feladata a harmonikus, boldog család kialakítása.

Tanulmányom fő célja megvizsgálni a család szerepének fontosságát a gyermek fejlődése szempontjából. Írásomban ismertetem azokat a család által biztosított feltételeket, melyek a gyermek fejlődéséhez és ééréséhez egyaránt szükségesek, mindemellett meghatározott szerep- és magatartási mintákat is közvetít számukra.

A CSALÁDTÍPUSOK JELLEMZÉSE

A közelmúltban a házasság társadalmi elfogadottsága ellentmondásos változásokon ment át. A szülővé válás befolyásolja az egyén társadalmi státuszát minden kultúrában. A család működése szempontjából alapvető fontosságú a családi élet és a házasság alapját képező partnerkapcsolat.

Annak ellenére, hogy a család a civilizáció egyik legstabilabb egysége, az elmúlt évtizedben a kulturális és gazdasági feltételek megváltozása jellemezte, illetve a család szerkezetének jelentős alakulása, növelve annak különféle formáit (Možný, 2006).

A posztmodern világban változtak a párválasztás útjai és módjai is. A társadalmi környezet egyre többféle párkapcsolatot fogad el. A szakértők 6 különféle családtípust különböztetnek meg, melyeknek saját, egyedi dinamikája van.

1. Nukleáris család, a hagyományos családmodell

A családi élet a 21. században fenekestül felfordult. A szülők felelőssége és a szülőkkel kapcsolatos elvárások alapvetően megváltoztak, adottnak tekinti a közvélemény, hogy a szülőknek mi a feladata, mit szabad és mit kell tennie a gyerek nevelése és gondozása során, miközben nagymértékben növekedtek az ezzel kapcsolatos ismereteink, illetve a szülőkkel szemben támasztott követelmények is.

2. Egyedülálló szülő, ahol az egyik szülő egyedül neveli gyermekét

A gyermek számára a család nem csupán a meghitt környezetet jelenti, egyben itt érzi magát biztonságban, itt talál védelmet, s legelsőként itt létesít kapcsolatot szüleiével. Az egyik legmeggrázóbb esemény a gyerek életében a válás, mely rengeteg változással jár, melyekhez alkalmazkodniuk kell. Általában a gyermekek ezt az időszakot nehezen élik meg, mindenképp időre van szükségük, hogy feldolgozzák ezt a veszteséget. Bár elsősorban a válás a szülő párkapcsolati kérdése és magánéleti problémája, mégis általában a gyermek az, akire a legnagyobb mértékű hatása van, hiszen hatást gyakorol a bizalomra való képességükre, személyiségükre, illetve a párkapcsolatokkal szembeni elvárásaikra.

A gyermekét egyedül nevelő szülőnek, mielőtt az újránházasodásra gondolna, elsősorban arra kell törekednie, hogy magánéletét külön tudja választani a gyerekeitől időben és térben is (Cziegler, 2010).

3. Kiterjesztett család, ahol a gyermeket két vagy több felnőtt is neveli

E családtípushoz való tartozás a gyermek szocializációját rengeteg élménnyel gazdagítja, illetve számos jótékony hatással lehet rá, például a gyermeknek több lehetősége van egy ilyen családban szembesülni a tolerancia és együttműködés értékének átélésére. Egy ilyen csa-

| Forrás: cercashop.hu

lában jó esetben a családtagok több személytől kapnak támogatást, megerősítést, illetve bővebbek lehetnek a családtagok interakciós terei is. Azonban a sok pozitívum mellett a nehézségekről sem szabad megfeledkeznünk. Mivel három generációnak kell együtt élnie egymással, így számtalan konfliktus és nehézség adódhat az együttélés során.

4. Gyermektelen család, melyben a családot a férfi és a nő alkotja gyermek nélkül

A család tagjai önként lemondanak a gyermekvállalásról vagy fiziológiai akadály gátolja számukra azt. A gyermektelenség melletti tudatos döntés háttérében anyagi, szakmai vagy mentális tényezők állhatnak (Szretykó, 2002).

5. Mozaikcsalád, az úgynevezett mostohacsalád, ahol együtt él a férfi és a nő, egy vagy több gyermekkel egy fedél alatt, azonban a szülők egyike nem a biológiai, vér szerinti szülője legalább az egyik gyermeknek. Az új család a házastársak számára is komoly kihívást jelent. A gyerekek különbözően reagálnak a válásra, illetve a további esetleges változásra. Felmérések kimutatták, hogy az iskoláskorú gyermekek, főként a kamaszkorúak, nehezebben alkalmazkodnak az új helyzethez, mint a kisebb gyerekek. Ez leginkább azért lehet így, mivel ebben a korban a gyerekek hevesen reagálnak mindenre, különösképpen a változásokra, mégpedig azért, mivel szükségük van a figyelemre, illetve mivel ebben az életkorban tanulják meg a konfliktusok során kinyilvánítani a véleményüket (Valliéres, 2012).

6. Nagyszülőcsalád, amikor a teljes szülői feladatot a nagyszülők látják el

Egyértelműen nem a legideálisabb helyzet, viszont sokkal jobb, mintha nevelőszülőkhöz kerülnének a gyermekek. Pozitívumként egyértelműen azt lehetne felhozni, hogy ilyen helyzetben az unokák és a nagyszülők között rendkívül szoros kapcsolat alakul ki, illetve, hogy a gyermekek nem kerülnek állami gondozásba. A negatívumok közé pedig azt tudnánk sorolni, hogy általában nem jelent elegendő bevételt a nyugdíj, és az idősek nehezebben tudnak lépést tartani a gyerekekkel.

A családtípusokat összegezve azt állapíthatjuk meg, hogy mindegyiknek egyaránt vannak pozitívumai, illetve negatívumai is a gyerekre nézve, viszont egyértelműen elmondható, hogy bármelyik családtípusba is tartozik a gyermek, a lényeg, hogy szeretve legyen, és hogy biztonságban érezze magát a családban.

A CSALÁD HATÉKONY MŰKÖDÉSÉNEK FELTÉTELEI

Egy harmonikus családra legfőként az jellemző, hogy biztosítja az egymás iránti megértést, szeretetet, támogatást, gyengédséget, szolidaritást, anyagi biztonságot, részvétet, illetve rendelkezik azzal a képességgel, hogy az összetűzéseket feldolgozza és feloldja, sőt azt a gyermek hasznára fordítsa. Akkor jöhet létre harmonikus család, ha a szülők bevezetik gyermeküket a technikai, anyagi, szociális és szellemi értékek világába, s ezzel egyidőben alkalmassá teszik őket élethelyzeteinek adekvát megoldására. Az apa és az anya testi-lelki-szociális kötődésének összhangja, amely összefüggésben van egymás iránti szeretetükkel, szerelmi életükkel, gondolkodásuk kölcsönösségével, tiszteletükkel, illetve értékrendbeli hasonlóságukkal, a kiegyensúlyozott család sikerességének alappillére.

A pszichológusok legtöbbször a szülők szerepével foglalkoznak a fejlődést befolyásoló családi hatások közül, különösképpen fontosnak tartják az élet első éveit, ezen belül is a korai anya-gyerek kapcsolatot hangsúlyozzák. Kutatásokkal és megfigyelésekkel igazolják, hogy a szülői kapcsolat minősége, a gondoskodás jellege és érzelmi jellemzői mind lényeges szempontból befolyásolják a gyermek fejlődését (N. Kollár- Szabó, 2004).

A gyermek ép személyiségfejlődéséhez továbbá elengedhetetlen a harmonikus, szeretetteljes, elfogadó légkör, amit biztosítani kell a két szülőnek. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a családban nem fordulhatnak elő nézeteltérések, viták, kisebb-nagyobb konfliktusok. Azonban ha a fent leírt légkör biztosítva van, akkor hasonló módon zajlik a konfliktusok elrendezése is: egymást segítik, meghallgatják, elmondhatják érzéseiket és a felek szabadsággal rendelkeznek (Buda, 1995).

A gyermek fejlődésében rendkívül fontos szerepet játszanak a testvérek is. A nagyobbak védelmezik a kisebbeket, a kisebbek pedig sokat tanulnak a nagyobbaktól, s így megtanulnak kölcsönösen alkalmazkodni egymáshoz. Kiemelten előnyös a jó családi környezetben a testvérkapcsolat a gyerekek számára.

Azonban a szülői példák azok, melyek leginkább befolyásolják a gyermek fejlődését. Tudatosítaniuk kell a szülőknek, hogy viselkedésük az első és legfontosabb viselkedésminta a gyerek számára, melyet folyamatosan elsajátít és jövőbeli partneri és családi kapcsolataiba továbbvisz.

A szülő nevelési stílusa is nagyban befolyásolja a gyermek személyiségfejlődését. Bruno Bettelheim, amerikai pszichológus szerint, hogy milyen emberré válik a gyermek, nagymértékben függ attól, hogy szülei hogyan nevelik. A legtöbb esetben a szülő szereti gyermekét, és semmi sem tenné boldogabbá, mintha állandóan szerethetné. Bettelheim úgy véli, hogy a szülő-gyermek kapcsolat alakulását, illetve a szülő nevelői viselkedésmintáit több tényező is meghatározza a szülő szemszögéből:

- A szülő első élménye tartozik ide, amit, mint gyerek tapasztalt és látott a szülei mindennapi nevelési viselkedésében. A szülői viselkedés legmélyebb gyökereit ezek a saját élmények képezik, melyeknek modellképző erejük van.

- A másik fontos meghatározó tényező a szülők házastársi viselkedésének minősége. A családi légkör minőségét meghatározza a házastársi kapcsolat harmóniája vagy diszharmóniája.

- A következő fontos tényező, amely a szülő-gyermek kapcsolatára kihat, illetve a szülő nevelési viselkedésmintáit meghatározza, az arra a kérdésre ad választ, hogy a gyermek miért született meg. Ha egy jól működő házastársi kapcsolat kiteljesedését jellemzi a gyermek születése, akkor a gyermeknek jó a családban az érzelmi helyzete, optimális a szülő-gyermek kapcsolat. A gond akkor van, ha a gyermek születésével a szülők valamilyen probléma megoldását várják.

- Az utolsó fontos tényező pedig a szülők tudatos gyermeknevelési elképzelései, melyek rendkívül sokrétűek (Margitics, 2009).

A feleségek és férjek között a gyereknevelés az egyik leggyakoribb konfliktusforrás, különösképpen a fegyelmezésre vonatkozó ellentétek. A hatékony fegyelmezéssel kapcsolatban a legtöbb szülő csupán kevés vagy semmilyen információval nem rendelkezik. Ennek hiányában általában csak azt a mintát képes követni, melyet szüleitől átvett. Ha alkalmasnak tartotta a szüleit erre a feladatra, akkor igyekszik őket követni. Ha viszont rossz szülőnek gondolta őket, mindenben a szülői minta ellenkezőjére törekszik. Gyakran torkollnak konfliktusba a nézetkülönbségek, melyek a helyes fegyelmezés mikéntjével kapcsolatosak. A házastársi kapcsolat érdekében feltétlenül közös nevezőre kéne jutni. Mivel rendkívül erős a szülői példa hatása, ezért meg kell győződnünk arról, hogy pozitív hatást gyakorolunk gyermekeinkre. Meg kell értenünk a gyereknevelés alapelveit ahhoz, hogy jó szülőkké válhassunk.

A gyermeknevelés legfőbb szabálya, hogy a gyerekeknek mindig szükségük van édesanyjuk, illetve édesapjuk szeretetére. Öt alapvető módja van a szeretet kifejezésére:

a) Elismerő szavak: A megerősítés, a dicséret, a szeretet verbális kifejezései, amikor valamiben sikert ért el a gyermek. Bátorításként is szolgálhatnak, amikor szorong vagy fél a gyermek.

b) Szívesség: Azt jelenti igazából, hogy valami olyasmit teszünk, ami örömet szerez a gyerekeknek, s amire még nem képes önmagától.

c) Ajándékozás: Ez a gesztus a szeretet megnyilvánulása minden kultúrában.

d) Minőségi idő: Ekkor a szülő a gyerekének szenteli a teljes figyelmét.

e) Testi érintés: A puszlik, az ölelések, a simogatások tartoznak ide, melyek egyértelmű kifejezési formái a szeretetnek (Chapman, 2016).

Fontos, hogy minden gyermek rendelkezik az öt szeretetnyelv közül egy elsődleges szeretetnyelvvvel. A lényeg, hogy a szülők megtalálják ezt az elsődleges szeretetnyelvet, s legfőként azt alkalmazzák a szeretet kifejezésére.

Gary Chapman amerikai író a szeretet kifejezésén kívül arról is ír, hogy csupán öt tényező szükséges ahhoz, hogy szeretetteljes és harmonikus családi légkörben éljünk. Ezek a következők:

1) Szolgálatkészség, ami lényegében a segítségnyújtást jelenti a családban. Szerinte a család minden egyes tagjának ki kellene vennie a részét a munkából. Mivel manapság egyre több nő dolgozik teljes munkaidőben, nem marad idejük az otthoni teendőkre, végképp a családjukra. Ezért lenne fontos, hogy a tagok besegítsenek a napi feladatokba az anyának.

2) Meghittség, mely több szempontból is fontos. A házasság harmonikus megéléséhez hozzájárul az érzelmi, értelmi, társas, testi és lelki meghittség, amely leginkább a másik iránti gyengédségben nyilvánul meg.

3) Szeretetteljes nevelés, amely a gyermek szeretetnyelvén beszélést, a következetességet, a kreativitást, illetve a biztonságos határok kijelölését jelenti. A gyermek biztonságban érzi magát, ha meg vannak adva a keretek, és amiket mi is következetesen betartunk.

4) Tisztelet, melyet már kiskorban el kell kezdeni a gyerekeknek tanítani. Itt rendkívül fontos a példamutatás. Ha látják, hogy mi is tisztelettel bánunk családtagjainkkal, akkor nagy valószínűséggel követni fogják ezt a példát ők is.

5) Szerető apa. Nagymértékben befolyásolja a gyermek én-tudatának fejlődését. Chapman szerint a szerető apa foglalkozik a gyerekeivel, időt szán rájuk, játszik velük, szívesen beszélget velük bármilyen témáról, gondoskodik róluk és megóvja őket a veszélyektől, törekszik értékrendje átadására, feltétel nélkül szereti őket (Chapman, 2019).

Ezeket a gondolatokat csupán azzal egészíteném ki, hogy egymáshoz szeretettel való közelítéssel, illetve kis odafigyeléssel csodákat lehet tenni egy családban.

Marianna Pacucci, híres francia tanárnő arra hívja fel a figyelmet, hogy a szülőknek fáradhatatlanoknak kell lenniük a nevelésben és a gyerekre való odafigyelésben. A mindennapi problémák és helyzetek próbára teszik az embert, ugyanakkor megoldás keresésére ösztönzik a szülőket.

A gyermeknevelés 10 parancsolata:

- 1) Gyermeked serkentsd tanulásra, értesd meg vele, hogy a tudás jó dolog!
- 2) A kulturált viselkedésformákat követeld meg gyermekedektől!
- 3) Dicsérd meg a gyermekedet, ha jó teljesítményt nyújt, ha kedves, de a semmiért ne dicsérd meg, amit felületesen vagy hanyagul végzett el!
- 4) Gyermeked képességeivel légy tisztában, és mindig törekedj arra, hogy felszínre hozd a benne törekvő feltörekvéseket! Önállóságra neveld!
- 5) A kellemetlen konfliktusokat vállalj fel a gyermekeddel, de álljon őszinte szeretet minden teted és szavad mögött!
- 6) Légy példakép és hiteles szülő, akinek elvárásai vannak nemcsak mások felé, hanem szabályok szerint él ön maga is!
- 7) Gyermekednek segítsd önmagában kialakítani azokat a tulajdonságokat, amelyek zálogai a sikeres életnek! Tanítsd becsületes, őszinte és manipulációktól mentes viselkedésre!
- 8) A gyermekeddel ne hitessd el, hogy ő a világ közepe, és hogy mindennek úgy kell történnie, ahogyan azt ő akarja!
- 9) Gyermeked játékát és szórakozását felügyeld, s irányítsd azzal, hogy részese leszel magad is az időtöltéseinek!
- 10) Időnként állj meg, és a szívedet töltsd meg a gyermeked iránti szeretettel! Örülj, s légy hálás, hogy a sors épp az ő felnevelésével bízott meg! Gyermeked sose büntessd szeretetmegvonással! Mindig mutasd ki felé a szeretetedet! (Deákné, 2012)

Bár a gyermeknevelés az egyik legnagyobb kihívás a világon, a jó szülő legfontosabb feladata csupán az, hogy feltétel nélkül szeresse és fogadja el a gyermekét.

ÖSSZEZGÉS

Az evidens, hogy a család minden ember életében nagyon fontos szerepet tölt be, s az, hogy milyen családba születünk, kihatással van egész életünkre. Ahhoz, hogy egészséges felnőttként kerüljön a társadalomba egy gyermek, létfontosságú, hogy a családon belül együttérzést, megértést kapjon és természetesen, hogy megfelelő nevelésben részesüljön.

A család jelenti a gyermek számára az első közeget, ahol megtanulja, hogy kell együtt élni a többi emberrel, illetve azt, hogy hogyan kell alkalmazkodni a környezethez.

Az igazság az, hogy a családi boldogság folyamatos kitartást, munkát, valamint kudarctűrő képességet igényel. Egy harmonikus családra legfőként az jellemző, hogy biztosítja a megértést, a gyengédséget, a támogatást, az anyagi biztonságot és a szolidaritást a családtagok között, viszont ami igazán számít, az a szeretet kimutatása, valamint a közösen eltöltött minőségi idő.

Kutatások bizonyítják, hogy a család alapvető szerepet játszik a gyermek személyiségfejlődésében. Az interakciós minták, a korai anya-gyermek kapcsolat, a családban levő személyes kapcsolatok, a szülői példák, illetve a szeretetteljes légkör megteremtése mind-mind nagyban hozzájárul a gyermek személyiségének fejlődéséhez.

Az, hogy milyen emberré válik a gyermek, nagymértékben függ attól, hogy szülei hogyan nevelik. A szülők nagy része saját gyermekkori ismeretei és tapasztalatai alapján választja meg a nevelési stílust a gyermek neveléséhez. A nevelési stílusoknál megállapítható, hogy bármelyiket is alkalmazza a szülő, az érzelmi odafigyelés jelentősége a leglényegesebb, mivel a legtöbb fejlődési hátrányt ennek a hiánya okozza.

A gyerekneveléssel kapcsolatban fontos tudatosítaniuk a szülőknek, hogy tökéletes nevelési elv nem létezik. A három legfontosabb dolog, melyet a szülő adhat gyermekének, s amely megalapozza helyes nevelését: az odafigyelés, a biztonság és a szeretet.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Buda Béla (1995): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., ISBN: 963-18-6697-1.
- Cziegler Orsolya (2010): *Egyedül nevelem...* Budapest, Saxum Kiadó, ISBN: 978-963-248-160-9.
- Chapman Gary (2016): *Segítség, szülők lettünk*. Budapest, Harmat Kiadó, ISBN: 978-963-288-357-1.
- Chapman Gary (2019): *A jól működő család 5 jellemzője*. Budapest, Harmat Kiadó, ISBN: 978-963-288-293-2.
- Deáné B. Katalin (2000): *Mire nevelitek a gyerekeiteket?* Budapest, Anonymus Alapítvány, ISBN: 963-00-3353-4.
- Dr. Margitics Ferenc (2009): *A szülői mesterség iskolája*. Budapest, Scolar Kiadó, 105-108.o., ISBN: 978-963-244-125-2.
- Možný Ivo (2006): *Rodina a společnost*. Praha, SLON, 174.s., ISBN: 80-864-29-58-x.
- N. Kollár Katalin- Szabó Éva (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*. Budapest, Osiris Kiadó, ISBN: 978-963-389-672-3.
- Szretykó György (2002): *Globalizáció és család*. Budapest, Comenius Bt., 80-96.o., ISBN: 963-204-376-6.
- Vallières Suzanne (2012): *Pszichotrikkök 6-12 éves korig*. Budapest, Libri, ISBN: 978-963-310-138-4.